

**Ang Talaban ng Pangigingibabaw at
Pagtutol sa Pangigingibabaw sa
Manãa Tagobilin sa Manãa Dalaga
ni Antonio Maria Claret
(Dominance and Defiance
in Antonio Maria Claret's
Manãa Tagobilin sa Manãa Dalaga)**

Pauline Mari Hernando

University of the Philippines Diliman

ABSTRACT

In between the years 1882 and 1889, seven books about etiquette were written and translated in Tagalog. Three of these publications distinctively dealt with the same theme. These were *Ang icatututo ng babae sa Filipinas* by D. Manuel Fernandez Herrera, *Manga tagobilin sa mga babaying may asawa* and *Mga tagobilin sa manga dalaga* by Antonio Maria Claret y Clara. These three books were unlike the typical earlier publications about the pursuit of holiness, prayers, reflections, holy scriptures, and lives of the saints and martyrs. The second half of 19th century was remarkable because of the propagation of manuals/handbooks on good manners and moral texts, which centers on the position of women in society, as new literary forms. This paper seeks to deliberate the actuality of colonial power and social order in the context of the rules directed at women. Through Claret's *Mga tagobilin sa manga dalaga*, this paper will present how the dialectical status of women, at the bottom of the social hierarchy based on the new discourse on social power, was constituted and established through the imposition of colonial authority.

Keywords: Women, rules, discourse of power, resistance, sexuality

INTRODUKSIYON

ANG BABAENG DINALUMAT SA IDEALISASYONG KOLONYAL

*In more than half of the villages in the islands
there was no other Spaniard, and therefore
no other colonial authority, but the friar.¹*

Malawak at malalim ang implikasyong idinulot ng dantaong pananakop ng dayuhan sa katutubong kaayusang panlipunan sa Pilipinas hinggil sa konsepto ng kasarian at seksuwalidad. Pinakaesensiyal na halimbawa nito ang naging transisyon sa katayuan ng kababaihang Filipino sa prekolonyal hanggang sa malakolonyal at malapiyudal na kasalukuyang lipunan. Istorikong madadalumat ang pagbabago ng kababaihan sa paglalandas sa yugto-yugtong pagpapalit ng kanilang estado sa larang ng politika, ekonomiya, at kultura sa dantaong kolonisasyon.

Malinaw ang angat at pundamental na pagkilala sa kababaihang Filipino sa prekolonyal na lipunan dahil sa kanilang produktibong partisipasyon sa mga tungkulin sa iba't ibang larang ayon sa mga historyador at iskolar sa panitikang tumalunton sa kasaysayan ng kababaihang Filipino. Ayon kay Lilia Quindoza-Santiago:

Mauunawaan ang relatibong mas mataas na katayuan ng babae bago dumang ang Islam at Kristiyanismo sa bansa kung susuriin ang kabuuang kaayusan ng mga katutubong komunidad sa panahong iyon. Karamihan sa mga ito ay nakasandig sa ekonomiyang nakasasapat at agrikultural. Ang lupa o ang katihan, ang ilog o dagat na hanguan ng ikabubuhay ay masasabing pag-aari ng lahat; ang pamilya o angkan ay batayang yunit sa produksiyon...Nakapangingisda at nakapangangaso ang babae, tulad din ng lalaki. Nagsasaka rin siya, gayundin ang lalaki. Katunayan, ang gawaing bahay ay gawaing pareho ng lalaki at babae (20).

May matingkad na gampanin at posisyon sa mga panlipunang praktika ang mga babae sa prekolonyal na lipunan. Maaaring humawak ng posisyon bilang pinuno ng tribu ang mga babae; maaari siyang magmay-ari ng mga lupa at iba pang ari-arian; maaari siyang makipagkalakalan; maaari siyang hindi mag-asawa o manganak; maaari siyang maging mandirigma; maaari siyang magpalagay ng guhit sa katawan; maaari siyang pumaloob sa mga kasunduan kahit walang asawa; maaari niyang ipawalang-bisa ang kaniyang kasal; maaari siyang maging manggagamot; at higit sa lahat, maaari siyang maging tagapamagitan ng mga mamamayan at ng kalikasan. Sa ganitong pagkilala sa batayang estado ng kababaihan, masusuportahan din kung bakit babae ang isa sa mga

pinakaimpluwensiyal na tagapag-ingat ng kaalamang-bayan sa prekolonyal na lipunan. Sa tinatawag na lipunang dati ni Zeus Salazar, babaylan ang namumuno sa larang ng kultura, samantalang panday ang sa teknolohiya, at datu ang sa politika. Ang dupil ng prinsipyo sa pagpili sa babae bilang babaylan ay nakasalalay sa kapasidad nitong magsilang at magpasilang. Muling sinuhayan ito ni Quindoza-Santiago sa pagtukoy ng marangal na turing sa kababaihang Filipino noon:

Kinakitaan ang babae ng pagluluwal ng supling na tulad ng pagpapasibol ng buhay ng mga halaman, tiningnan siya bilang taga-ingat ng mga kaalaman sa buhay at paligid, kinilala ang kakayahan niyang umarok sa mga misteryo o kabalighuan ng kalikasan, at siya ang lumulubid sa mga mito at alamat mulang kalikasan (20).

Matutunghayan din ang mataas na pagkilala sa kababaihan sa lipunang prekolonyal ayon sa *relaciones* ng mga kronista ng siglo 16 at siglo 17 sa tala ni Rodriguez-Tatel (2007). Pantay ang pagpapahalaga ng mga katutubo sa babae at lalaki gaya ng masisipat na kaisipang nakapaloob sa mga mito ng paglaláng sa unang lalaki at babae sa kapuluan.

Sa larang ng pakikidigma, ang pakikipaglaban ni Maniwantiu upang maprotektahan ang lupa ng mga Negrito laban sa pagbebenta sa mga Malayong taga-Borneo, ang pamumuno ni Sima sa Cotabato noong ikapitong siglo, at ang pagbuo ng sandatahang kababaihan ni Urduja sa Pangasinan, ay kongkretong batayan sa pagtataglay ng matayog na posisyon at pagkilala sa kababaihan sa lipunan (Alip 24). Ganito rin ang pangkabuuang pagtatáya at obserbasyon ng mga dayuhang manlalakbay at historyador hinggil sa mga kababaihang Filipino. Itinala ni Maria Paz Guanzon ang pagtanaw ni H.M. Wright:

Respect for womanhood is a trait innate in the character of the people. Even among the non-Christians in the mountains, woman is as independent as man, except among the Mohammedan Moros and a few tribes (32).

Ngunit tuluyang nagbago ang posisyon ng kababaihan sa bansa nang dumating ang mga idea at paniniwala mula sa Peninsulang Iberian (Espanya, Portuges, Pransya, at Andorra). Hindi malayong ang mga kaisipan hinggil sa kababaihan sa simabahan at lipunan sa panahon ng Siglo del Oro ang siya ring nailapat at naipatupad sa mga kolonya ng Peninsulang Iberian (Mananzan 13). Gumuhit ang pilat na bumalaho sa katutubong kaayusan pagdating ng ika-16 na siglo.

Sa loob ng apat na dekada bago tuluyang dalhin ng puwersa ni Miguel Lopez de Legazpi at ng mga Agustino ang Kristiyanismo, estratehiko at hakbang-hakbang na inaral ng mga naunang kongkistador ang wika, kultura, at tradisyong Filipino. Ayon kay Renato Constantino:

The work of conversion, however, required a degree of rapport with the natives. The early missionaries—the more earnest among them at least—applied themselves to learning the language of their flock and even their customs and traditions. They lived among the people, establishing themselves as the fathers and mentors of the community. At times, they took the side of the natives and tried to mitigate the extractions of the State. Moreover, they did not disturb the traditional hierarchy of authority in the village but instead worked through the chiefs and established themselves as an additional authority. Acceptance of the catholic religion meant acceptance of the friars' authority as well as the development of a measure of personal loyalty to him. Later, when the communities became more established and the administrative prerogative of the friars increased, greater power together with the decline in missionary zeal occurring at the time gave rise to greater abuse (80).

Sa konteksto ng pakikisangkot at panghihimasok sa mga pamumunong administratibo sa mga komunidad, mahihiwatigan ang layuning teopolitikal ng mga prayleng Espanyol. Inugat ni Quindoza-Santiago ang pagsupil sa karanasan at paghahayag ng kababaihan sa pagkaligalig ng kaayusang politikal-siyentipiko-kultural ng kalinangang katutubo. Umugit ang tatawaging sistemang patriyarka sa mayorya ng komunidad na napasailalim sa mga Espanyol, gayundin naipakilala at umiral ang bagong pagdalumat sa mga babaylan. Sa muling pananalita ni Quindoza-Santiago:

Kasabay ng paglalatatag ng kolonisasyong Espanyol, nailatag din ang mga masalimuot na ramipikasyon ng patriyarka sa buong kapuluan. Naglaho ang mga kapangyarihan ng mga babaylan na maging tagapamagitan sa Diyos at sa tao at tagaingat ng kaalamang-bayan. Natira na lang sa kanila ang panggagamot, ngunit nabawasan ang prestihiyo ng kanilang pagiging manggagamot sapagkat itinuring sila bilang mga herbolario o hilot, o mas masahol pa, itinuring silang mga 'bruha' o 'mangkukulam' (23).

Sa gayong kondisyon, makikita ang tiyakang kolonyal na hakbang laban sa mga babaylan. Pinamunuan ng mga klerigo ang negatibong kampanya laban sa mga katutubong gawaing pangkultura o gawaing pagano sapagkat pinaniniwalaan nilang

ang mga ito ang magdidiin sa kontradiksiyong ibubungad ng bagong anyo ng pananampalataya. Nagsilbing bagong pangunahing institusyong pangkultura ang simbahang Katolika. Tinaglay nito ang monopolyo sa ideolohiya-teolohiya (Sison 14). Kaakibat nito ang estriktong pagpapatupad sa mga mapaniil na kodang moralistiko sa mga mamamayan. Ang asersiyon sa mga gawaing nakabatay sa mga prinsipyong moralistiko ay nagsanhi sa pamamalasak ng mga bagong babae batay sa katotohanan at kontradiksiyong nilikha ng mga kolonyal na awtoridad—ang mga *mujeres indigena*, *mujeres vagamundas*, at *mujeres publicas*. Nagsilbing lunsaran ng samot-saring pribilehiyo at pang-aabuso ang politikal na estado ng mga klerigo. Umiral ang mga *bastarda* gayundin ang mga *criadas*. Sa introduksiyon ng piyudalismo sa usaping pang-ekonomiya at relasyong pampamilya namalask ang panibagong opresyon sa hanay ng kababaihan. Nalikha ang “bagong Filipina” batay sa sistemang ninais pairalin ng mga Espanyol. Ayon kay Guanzon, ang pagsupil sa karanasan ng bagong babae ay makikita sa imposisyon ng bago’t limitadong espasyo:

A young woman did not need more than the rudiments of education,
because her sphere of action was within the three German ‘K’s’ Kirche,
Küche und Kinder (that is, church, kitchen, and children) (20).

Gayundin, ang transisyon mula lipunang prekolonyal tungong lipunang kolonyal at pyudal ay madarama sa mga porma ng pandarambong na matutunghayan sa pagpapatupad ng sistemang engkomyenda, mula siglo 16 hanggang 17, ng kalakalang Galeon at ng iba pang kalakalang panlabas na umasa sa mga produktong agrikultural hanggang sa siglo 19. Lumaganap ang koleksiyon ng tributo, sapolitang paggawa, at kumbersiyon tungong Kristiyanismo. Tahasang naghari ang kolonyal na awtoridad sa bansa kung kaya matutunghayan ang binunga nito sa naging katayuan ng kababaihan. Ayon kay Quindoza-Santiago, nagbunga ng piyudal na relasyon sa pamilya ang mga itinuro ng mga paring misyonero na pagpapakumbaba at pagpapakabirhen ng kababaihan. Matutunghayan ito sa pagiging pinakamababa sa hirarkiya sa lipunan ng kababaihan. Dagdag pa niya, naging tagasunod ang kababaihan ng mga “amo” sa lipunan—ang Diyos, ang pari, ang *alferez* o *gobernadorcillo*, ang panginoong maylupa, at ang mismong ama at asawa niyang lalaki.

Naging prominente rin ang separatismo at diskriminasyon sa larang naman ng edukasyon. Inilunsad ang mga paaralan para sa bentaha ng mga anak ng mga mestiso. Ang unang itinayong paaralan para sa kalalaki ay ang Colegio de San Jose noong 1599. Makalipas ang 33 taon ay saka lamang nagkaroon ng Colegio de Santa Isabel (1632) para naman sa mga anak na babae. Upang lalong tiyakin ang pagtuturo ng kabutihang-asal at moralidad sa kababaihan, taong 1869 nang opisyal na buksan ang

unang kolehiyo para sa kababaihan, ang Colegio de Santa Potenciana. Karamihan sa mga estudyante rito ay bastarda ng mga Espanyol (Mananzan 21).

Sa ganitong konteksto inuunawa ang kalinangang nalikha kaugnay ng panitikang sumentro sa subhetibismo laban sa kababaihan. Gaya ni Claret na isang Agustino, nagkaroon din ng mga pastoral na proyektong pampanitikan ang ibang mga orden.² Ilan sa mga dinalang manwal at gabay ng mga Dominiko at Pransiskano upang maisalin sa mga wika sa kapuluan ang sumusunod: *Nuevo manual de urbanidad y buenas maneras* (1855) ni Manuel Antonio Carreño, *Lecciones de urbanidad cristiana* (1866) ni Torquato Torio, *Paginas de la Virtud: Lectura Moral Para Las Ninez* (1871) ni Jose Patricio Clemente, *Los deberes de la muger* (1882) ni Tadeo Trinidad, *El Niño en Sociedad Sinopsis de Educación* (1898) ni Jose Fernandez Checa, *Breves reglas de moral y urbanidad* (1899) at *Reglamento o Regla de Vida que debe Seguir la Mujer, que Aspire a la Perfection* ni Jose Ma. Chanco. Bukod sa mga salin, inuugat sa panitikan sa kapanahunan ng Medyibal-Kristiyano ang tradisyong pinagmumulan ng dalawang tanyag na akdang moralistiko, *Pagsusulatan ni Urbana at ni Feliza na pagcacaalaman nang magandang asal na ucol sa pagharap sa capoua tao* (1864) ni Presbitero D. Modesto de Castro at *Manual Tagalog* ni Sebastian de Totanes (1865).

Ang pagtatatag ng “bagong” identidad ng kababaihang nakaangkla sa katurulan ng Medyibal na Kristiyanismo ay matatalunton sa produksiyong pampanitikan noong siglo 19. Kinilalang kapuri-puri at marangal ang babaeng tumatalima sa katangian ng Birheng Maria—malinis, masunurin, mapagpasakit, at mapagmalasakit. Kung kaya ang imahen ng mga babae sa mga sumunod na panitikan ay alinsunod sa idealisasyong nagmula kay Maria. Ginawang operatibo ang pagtuturo ng moralidad sa pamamagitan ng mga panitikang doktrinal.

ANG AVISOS/TAGUBILIN

Taóng 1849 nang unang malimbag ang *Avisos saludables a las Doncellas*³ o *Manña Tagobilin sa manña Dalaga* ng Agustinong Arsobispo ng Santiago de Cuba na si Padre Antonio Maria Claret y Clara (1807-1870). Nasa pangangalaga ng Biblioteca de Catalunya ang unang edisyon na inilimbag ng Imprenta de los Herederos de la Viuda Pla, calle Cotoners sa Barcelona. Binubuo lamang ito ng 50 pahina at walang paalala sa babasa. Ang ikaanim na limbag noong 1873 ang siyang dumating na kopya sa Pilipinas at siyang pinagbatayan ng salin sa Tagalog noong 1889 at ng mga pagsusuri sa panitikan sa ilalim ng kolonyalismong Espanyol.⁴ Ang ikaanim na limbag at ang salin ay nagtataglay na ng pambungad para “Sa Babasa” at sa kabuuan ay may

63 pahina.⁵ Ito na rin ang tinatayang huling edisyon at salin sa bansa ng *Avisos*. Sa tala ni Wright (1984), si Mariano Perfecto ang siyang nagsalin ng tatlong aklat ni Claret sa Hiligaynon kabilang na ang *Avisos o Tinon-an nga dapat huptan sang babayi* (1887).⁶

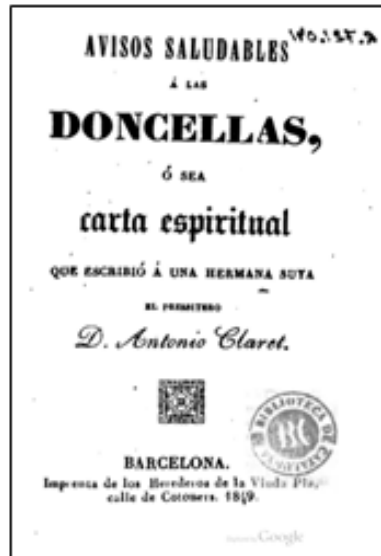

Figura Bilang 1. Mula sa <http://gloria.tv/media/2L4unAPxJhD>.

Pinangungunahan ng dalawang mahahalagang katurulan ang paalala sa babasa. Una, ang akda ay sadyang ginawa para sa mambabasang kababaihan, at ikalawa, ito ay inilathala upang lalong papaglingkuring mabuti sa Diyos ang may-akda. Bukod sa wika, masisipat na ang pinagmumulang konteksto ng akda ni Claret ay tradisyong pampanitikan ng Medyibal-Kristiyano at Siglo del Oro o yaong mga taglay ang kodang moralistikong ginawa ng/para sa mga klerigo. Minarapat itong ilimbag sa bansa sa malinaw na tindig ng mga Agustino—pinaniniwalaang makapaglilingkod at pinaglilingkod nang “mabuti” ang teksto rito. Ayon sa unang bahagi ng aklat:

Dalaga sino ca mang babasa nitong manḡa tagobilin, ay houag mo sanang acalain na ipagpaparangalan co sa iyo ang camahalan nitong munti cong alay sa iyo; sapagca,t, sucat na lamang tantoin na ito,i, catha nang isang obispong nabuhay at namatay sa cabanalan (3).

Ang bungad na ito ang siyang unang pagtatáya sa uri ng awtoridad na inilalatag ng mananalaysay. May simboliko itong tinig sa kabuuan ng akda. Nililinaw sa unang pahayag ang pagturing sa sarili bilang makapangyarihan o dominanteng tinig kompara sa mambabasa. Labimpito ang kabuuan ng mga tagubiling inihanay sa aklat. Bawat isa ay sinusundan ng mga paliwanag at halimbawa o resulta ng mga pangyayaring kaugnay ng pagtalima at pagsupil sa tagubilin. Narito ang kabuuan ng mga tagubilin sa mga dalaga ayon sa kanilang pagkakasunod-sunod sa aklat:

Unang tagobilin: Tungcol sa paghahandog sa Dios nang manḡa gagauin sa arao-arao.

Icalauang tagobilin: Tungcol sa pagcucumpisal.

Icatlong tagobilin: Tungcol sa pagninilay.

Icapat na tagobilin: Tungcol sa pagbasa nang libro.

Icalimang tagobilin: Tungcol sa pagtitiis.

Icanim na tagobilin: Tungcol sa pagpipigil sa manga ipinaquiquiramdam nang catauan.

Icapitong tagobilin: Tungcol sa cahinhinan nang anyo.

Icaualong tagobilin: Tungcol sa pag-iilag sa manḡa umpucan.

Icasiam na tagobilin: Tungcol sa pag-iilag sa manḡa comedia.

Icasangpuong tagobilin: Tungcol sa pag-iilag sa manḡa sayauan.

Icalabing-isang tagobilin: Tungcol sa pagpipili nang estado.

Icalabing-dalauang tagobilin: Tungcol sa pag-iilag sa Ociosidad, sa caual-ang gaua baga.

Icalabing-tatlong tagobilin: Tungcol sa pag-iinḡat sa pagbasa nang masasamang libro.

Icalabing-apat na tagobilin: Tungcol sa pag-iilag sa manḡa masasamang casama,t caibigan

Icalabing-limang tagobilin: Tungcol sa pag-iilag sa malabis na pananamit.

Icalabing-anim na tagobilin: Tungcol din sa pag-iilag sa mahalay at labis na pananamit cun pasa simbahan.

Catapusang tagobilin: Tungcol sa iba't, ibang manġa caugaliang di magaling na caraniuang naquiquita.

Ang pagwiwika sa pangingibabaw ng kapangyarihan at ang laragway ng binansot na dalaga⁷

Symbolic power is a power of constructing reality.

-Pierre Bordieu

“Magaling ang manġa susunod na tagobilin” (8). Ito ang dapat pakatandaan ng mga dalaga bukod sa pagtupad sa pangako—na layuan ang demonyo at ang mga kawal nito, ang sundan si Hesukristo, at tularan ang kabanal-banalang Birheng Maria. Malinaw na ang espesipikasyon sa pahayag na ito ay ang pangongondisyon sa umiiral na kolonyal na awtoridad. Estratehiko ang naging paggamit at didaktikong presentasyon ng mga tagubilin at halimbawang sitwasyon dahil dito makikita ang lunduyan ng pagtatatag ng kapangyarihan. Ang pagtatatag ng dominansiya ng mga prayle sa kapuluan at maging sa iba ay mariing iginigiit mula sa mga relasyong panlipunan tungong mga akdang pampanitikan:

The Spanish priest was the equivalent of the god-king elsewhere in Southeast Asia. He maintained his position of dominance in a manner that was supposed to transcend the competition for power among the major families of the town (Ileto 81-82).

Ang espesipikong interes ng mananalaysay na itulot ang kaniyang awtoridad ay madadalumat sa kaniyang pagwiwika hinggil sa kaligtasan at kaparusahan. Halimbawa nito ang ikalimang tagubilin. Minsan daw ay may isang babaeng mula sa bayan ng Cataluña na palawika nang masama. Narinig niya ito habang naglalakad. Sandaling huminto ang babae sa kaniyang paglalakad ngunit nagpatuloy pa rin ito sa pagsasalita nang masama. Pinarusahan ito ng Diyos at namaga ang dila na halos hindi na magkasiya sa kaniyang bibig. Pagkatapos ay nanginig ang katawan at hiningal hanggang sa malagutan ng hininga. Isa pang parusa daw ang iginawad ng Diyos sa isang taong palasalita nang mahalay at palasumpa. Nang minsan daw siyang ipatawag upang ito ay mangumpisal ay nagulat siya sapagkat bago pa man magsimula ay napípi na ang taong iyon. Walang pagbanggit ang mananalaysay kung babae o lalaki ang mangungumpisal ngunit maaaring ipakiwaring babae ito batay sa naunang halimbawa.

Nakatitiyak ang tagapagsalaysay na ang pinaghahandugan niya ng mga tagubilin ay ang mismong paksa ng kaniyang mga babala, ang kadalagahan. Natatangi ang pakikipag-usap ng tagapagsalaysay na nagitla sa kaparusahan. Mahihinuhang isang prayle ang tagapagsalaysay dahil sa pagbanggit sa sakramento ng kumpisal. Sa unang dawag, tila ipinahihiwatig sa bahaging ito na mapaghimala talaga ang Diyos sapagkat ginugulat siya nito sa pagpapataw ng angkop na kaparusahan sa mga babaeng nakakasalubong at nariringsan nang masama hindi pa man nagsisimula ang paghingi ng kapatawaran o ang pagsisisi sa kumpisal. Ngunit kung aarukin ang pahayag hinggil sa akto ng pagtitig sa babaeng palamura at palasumpa at pagpapatawag upang mangumpisal, iginagawad na ng tagapagsalaysay ang kaniyang kapangyarihan sa salita.

Lulan ng kaniyang pagkagitla at pagpapatawag sa kumpisal ang imposisyon ng lakas laban sa tinititigan at pinakikinggang babae. Maoobserbahang naghihintay ng tugon ang tagapagsalaysay mula sa tinititigan kaya ito huminto at kaya ito nagpatawag ng kumpisal. Ngunit sa unang sitwasyon, nagpatuloy ang babae sa paglalakad. Hindi nangyari ang uri ng pagtugong pabor sa interes ng tagapagsalaysay. Lumilitaw na samantalang umaasa ito ng pagpupugay sa pamamagitan ng paghinto ng mga babae sa kanilang gawi, makukumpirmang iba ang umiral na sitwasyon at hindi sila huminto sa pagwiwika nang masama at ito ang tinatayang unang pagbalikwas ng tinatagubilinan sa buong teksto.

Mahalaga ang pagtitimpi hindi lamang daw sa bibig kundi maging sa mata. Sa ikaanim na tagubilin, ang pagpigil sa anumang nararamdaman ng katawan ay magsisimula sa mata. Sapagkat maituturing na walang pag-iingat sa kalinisan ang babaeng nawiwili sa pagtanaw o pagpapatanaw. Tingnan ang ibinigay na pangyayari sa ibaba:

At sa catunaya,i, sinasalita, na noon maparoon siya,t, dadalo sa caniyang pinsang si Santa Isabel, ay may nasalubong siya sa daan ang isang babaying magaslao,t, talipandas, na sa pagcaquita sa caniya,i, nag-uica: *sino caya itong babaying taga-ibang bayan na lumalacad nang gayong banal at mahinhing ano?* At dala nang catutubong nasa nang manḡa babayi sa oosisain nila ang lahat, ay lungmapit siya tuloy cay Maria, at nang caniyang masuliapan ang muc-ha,t, aniyo nitong cararating lamang; datapoua,t, bahag-yang napagmasdan niya, ay nabago tuloy ang caniyang loob, at tinalicdan ang manḡa di mahinhin at palalong manḡa pananamit, pati nang buhay niyang masama (14).

Marami pang halimbawa ng pagbabago at pagsisisi ng mga babaeng “talandi” at “dalahira” ang makikita sa mga susunod na tagubilin. Habang inilalarawan ang babaeng kagyat na nagbago sa pagkakita kay Maria ay namamayani ang mga salitang “ogaluing

di magaluing,” “manġa talipandas, patutot, at magaslao na babayi,” “ina na napacasama sa inferno,” “babaying laruan nang demonio,” at “babaying mahina,” sa kabuuang teksto. Malinaw na ang mga ito ay pagwiwika sa pagkukulong sa karanasan sa paghahayag ng kababaihan. Paulit-ulit na makikita ang mga ito sa buong teksto habang ginagawad ang mga imahinatibong kinahihinatnan sa hindi pagtalima sa mga tagubilin. Ito wari ang salitang panlarawan sa mga hindi kawangis ni Maria sa isip, sa salita, at sa gawa. Taliwas sa mga alituntuning itinakda ng mga *Manual de urbanidad* at *Aviso* ang pag-iral ng mga babaeng “talipandas” sapagkat mariing ipinagbabawal ang pakikipagtitigan o pagtingin nang deretso ng dalaga sa binata o kahit sinong lalaki. Gayundin ay hindi siya puwedeng makipagkamay o makipaghawakan ng kamay o madikit ang kahit anong bahagi ng katawan dahil kapangahasan ang ganitong gawi. Kinasusuklamang ang sinumang hindi tumatalima sa tagubiling ito. Bago pa man maging mahigpit sa kilos, nauna nang binalot ng lipunang kolonyal ang katawan ng mga babae upang dumulog sa kanilang batayan ng kaunlaran at sopistikasyon.

Hindi pa rin maitatangging tila ‘ikinulong’ ang katawan ng babae sa kasuotang malaritwal na isusuot ang apat na patong ng hiwa-hiwalay na piraso ng tela: una ang *camisa*; pangalawa, ang sayang sumasayad sa sahig ang haba; pangatlo, ang naninigas na panuwelong panakip sa leeg; at pang-apat ang abot-tuhod na tapis (Rodriguez-Tatel 56).

Kasabay ng pagtatakip ng katawan ang pagpapakilala sa bagong Filipina—mahinhin, mapagtimpi, at matimtiman. Binura sa ganitong porma ang babaeng mapagpalaya at may kontrol sa kaniyang katawan. Dahil sa pagtatakip at limitadong galaw, umusbong ang mahina at subordinadong babae.

Sa ikaanim na tagubilin pa rin, ang kaligtasan ay naitatag na laging natatamasa ng babaeng tahimik at hindi talipandas. Kaya’t ang ikapitong tagubilin hinggil sa kahinhinan ng anyo, bagaman kaugnay ng ikaanim, ay may pagtatakda ng limitasyon. Halimbawa, maaaring pagbuhatan ng kamay ng babae ang lalaking pangahas at malikot ang kamay. Bukod sa pagsampal ay maaari ding hampasin ang ulo ng anumang mahawakan. Hindi raw ito maituturing na kasalanan, bagkus ay papupurihan pa ng Diyos. Pero ang munting kalakasang ito ng babaeng iniangat sa ikaanim na tagubilin ay kakabigin din sa pagbanggit na una, “caya lamang quinaaalang-alan!-an nang lalaqui ang babayi ay dahil sa cahinhinan”; at ikalawa “saan caya caraniuang magmula ang pangangahas nang ualang pitagang lalaqui sa babayi? Aba! Sa babayi rin pala” (18).

Sa ikawalong tagubilin hinggil sa pag-ilag sa mga umpukan, binigyan ng rasyonalisasyon ang seksuwal na pananamantala ng kalalakihan sa mga babae. Sa pagwiwika daw ni Tertuliano na “baquit ninyo aco,i, pag-alisin? Natacpoan co siya sa

loob nang aqing bacuran, caya co siya napasukan” ay mauunawan kung bakit natutukso ang mga alisagang loob. Tila ginagawang lohiko na maaaring mangyari ang pananamantala sa anumang umpukang may presensiya ng babae. Para sa tagapagsalaysay, kung wala ang babae, hindi aalihan ng demonyo ang katawan ng lalaki. Malinaw na taglay ng tagapagsalaysay ang mismong demonisasyon sa kababaihan sa pamamagitan ng paglalatag ng mga subhetibong pahayag at walang malinaw na batayan. Ang akto o galaw ng babae ay lagi’t laging pinangungunahan ng negatibong kahulugan batay sa sariling panuntunan. Naitala na rin sa *La mujere irumpe en la historia* (1980) ang parehong pagwiwika ni Tertuliano sa kababaihan:

Women, you ought to dress yourselves in mourning and rags, representing yourself as a penitent bathed in tears, redeeming thus the fault of having ruined the human race. You are the door of hell; you corrupt him whom the devil dare not approach; you finally are the cause why Jesus Christ had to die.⁸

Ang pagturing sa pananamantala o panghahalay bilang konsekuwensiya ay kakikitahan ng isahang daloy at gumagana lamang sa isip ng tagapagsalaysay. Nalilikha ito batay sa pagsasakatuparan ng sensurang kolonyal at patriyarkal. Maipagpapalagay na ang tanging batis ng kritisismo ng tagakondenang nagsasalaysay ay ang makitid na espasyong inilalaan ng Katolisismo sa kababaihan. Ayon kay Mananzan (2003), isa si Tertuliano, kasama ang mga tinaguriang Ama ng Simbahang Katolika na sina Gregorio ng Nyssa, San Ambrosio, San Juan Crisostomo, at Sto. Tomas Aquinas, gayundin ang mga liham ni San Pablo, sa mga unang nagtaglay ng kontra-kababaihang kaisipan. Hindi maihihiwalay kung gayon, na sa ganitong konteksto nagmumula si Claret sa kaniyang mga tagubilin.

Muling ididiin ang usapin hinggil sa kahalayan sa ikasiyam na tagubilin tungkol sa pag-ilag sa mga komedya. Para sa mananalaysay, “Ay! Diyan sa pagcacahalo-halo,t, pagsisicsican nang babayi,t lalaqui, sa pagcalapit nang isa,t isa sa manga comedihan, diya,i, nagmumula ang manġa licong pagnanasa sa cahalayan; diya,i, nagmumula ang manġa masasamang caisipian, ang di tapat na pag-iibigan, at diyan din naman,i, ang di matouid na pagsasamahan” (19). Karumal-dumal ang teatrang nagtatanghal ng komedya hindi lamang dahil sa hindi matuwid na presentasyon sa buhay ng mga santo at santa kundi sa ugnayang nabubuo ng mga manonood. Ginawang relatibo ang panonood sa paghahawakan, sa pagtitinginan, at sa pagdidikitan dahil dito aniya masusubok ang tibay ng taong marunong mag-ingat sa budhi at dangal. Halos ganito rin ang sensurang ipinapataw sa ikasampung tagubilin, ang pag-iwas sa mga sayawan at ang labis na paggayak. Dahil ayon daw kay San Efren “ang manga sayauan ay siyang iquinadidilim nang isip nang manġa lalaqui at siyang icinasisira nang manġa babayi, siyang

iquinalulumbay nang manga Angeles at iquinatotoua nang manġa demonio” (21). Sa ganitong tagpo, tunay na tampulan ng demonyo ang sayawan at pakikipagkilanlan.

Ang ganitong obserbasyon sa lipunang kolonyal ay pagtitiyak sa napakalaking responsabilidad ng babae sa tuwing siya ay lalabas ng bahay, makikisalamuha sa mga tao, at maglilibang. Ang ganitong pagpapatupad sa paniniwala ay unang gumagana sa mananalaysay. Mapatutunayan niya itong balido kung may sumunod at kung may maniwala. Madadalumat naman sa mga susunod na tagubilin ang pagla(la)tag ng mananalaysay sa katotohanan ng kaniyang winiwika hinggil sa kaligtasan at karangalan. Ayon kay Bourdieu, ang akto ng institusyon ay akto ng komunikasyon (1991, 121). Mahihinuhan ang ninanais na anyo ng komunikasyon ng tagapagsalaysay ay sa anyo ng pagtatagubilin o pagpapatatag ng kontrol. Mahihiwatigang ang unang antas ng paglalapat ng malisya ay nasa tumitig at wala sa tinititigan. Ang sayawan at komedya ay nagmistulang lunduyan ng pagbalikwas sapagkat ang dalas ng panonood ng mga babae na katabi ng lalaki at ang dalas din ng pakikipagsayaw ng mga babae sa lalaki ay tagpong naging kapuna-puna sa tagapagsalaysay. Nagmumungkahi ito ng makabuluhang bilang ng sumasayaw at nanonood ng komedya na siyang mainit sa mata ng tagapagsalaysay.

Kung ihahambing ito sa *Manual Tagalog* (1865) ni Fray Sebastian de Totanes, partikular sa ikapito at ikasiyam na bahagi ng “Confesionario,” ang masinsing paggalugad sa katawan ng nangungumpisal, babae at lalaki, ay pagpapairal sa estetika ng katawan bilang espasyo ng delegasyon ng awtoridad. Sentral na paksa ng pag-uusisa ng prayle sa kausap ang “kasalanan sa/ng katawan.” Sa simula pa lang ng mga pagtatanong mula sa “ilang babae na ang pinagnasaan,” “may asawa o wala,” “kamag-anak o hindi,” “gaano kadalas,” “nagbibiruan ba kayo,” “anong klase ng biro,” hanggang sa “nilabasan ba sila pareho,” “naulit ba ito,” “makailang beses,” ay mahihinuha ang pagtatakdang at pagpapakahulugan sa moralidad. Isa itong malinaw na imposisyon sa kaangkupan at kawastuan ng pag-uugali alinsunod sa halagahan at karunungan kolonyal. Sa proseso ng pag-uusisa, lumulutang ang maselan at sagradong pagturing sa pagtatalik. Kung kaya’t lumalabas na pagkakasala ang pagnanasa, pag-iiba ng mga posisyon sa pagtatalik, at maging ang pagbibiruan hinggil dito. Masidhi ring pinapaksa ng pag-uusisa ang panggagahasa at homoseksuwalidad ngunit ang antas ng pagkamakasalanan ng taong nanggahasa ay tila katulad din ng sa homoseksuwal at sa taong nagsalsal. Ang antas ng kahalayan ay hindi lumalalim o gumagaan sapagkat anumang seksuwal na aktibidad ay tinatapatan ng “gamot” mula sa prayle at pruwaba ng pagpapakasakit o pagsisisi sa kumpisal. Gaya na lamang ng panghahalay na tila ang paraan ng pagbawi sa taong tinanggalan ng pagkadalaga ay ang pagbabayad sa kaniya o pagbabalik ng partikular na pabor. Ang pag-uusisang ito ay maaaring basahan ng lalong pagtataksil at pagpapaigting sa kamalayan sa katawan.

As the interrogation on the sins of the flesh on the confesionario illustrates, the almost obsessive objectivization of the body's intimate functions both betrayed and heightened consciousness of desire in the body, or for it' (Mojares 183).

Sa lipunang kolonyal, malinaw na inilatag ang ideolohiyang namayani sa Siglo del Oro hinggil sa politika ng katawan. Ang paggalugad sa katawan ay naging pangahas na gawain at anumang gawaing sensuwal kaugnay nito ay palatandaan ng kabansutan sa "sopisitikadong" kultura. Ang kabatirang seksuwal ng prayleng nag-uusisa at ang imposisyon sa pagkamahalay ng kausap ay pagtatakda ng kaalaman alinsunod sa karunungan kolonyal. Dahil sa pamamagitan ng ganitong batayan nasusuhayan ang proyektong pambansa ng mga kolonisador—ang pagpapainternalisa sa mga nasasakupan ng mga pundamental na kaalaman gamit ang banyaga at relihiyosong tradisyon. Ang pagpapadaloy ng usapang umiinog sa seksuwal na tagpo ay mapupunang hindi eksperimental dahil gagap ng nagtatanong (prayle) ang hakbang-hakbang na proseso sa pagtukoy ng "kasamaan"/ "karumihang" idinulot sa isang katawan (nangungumpisal). Iisa lamang ang tiyak na hanguan ng persepsiyon at pakahulugan ng "kasamaan/karumihan" na binabanggit dito at iyon ay mula sa kinukumpisalan. Binabanggit ni Bourdieu na ang gayong grupo o set ng preskripsiyon na siyang gumagabay sa anyo ng manipestasyon ng publiko hinggil sa awtoridad ay sistema ng kondisyon na hindi mapasubalian ang delegasyon ng/sa awtorisadong diskurso (113).

Pinahalagahan naman sa ikalabing-isang tagubilin ang pamimili ng estado. Kalinisan muli ang pinatutungkulan nito dahil kung hindi raw tiyak na mapapanatili ng dalaga ang kaniyang kalinisan ay mabuti pang tumanggap siya ng matrimonyo upang maligtas. Sa ganitong aspekto inihahanda ang dalaga na papaglingkuring mabuti ang sarili hindi lamang sa asawa kundi maging sa kaniyang mga biyenang at mga hipag. Isa ito sa kongkretong halimbawa ng pagsasapraktika ng piyudal na relasyon sa loob ng pamilya. Ang estado na ipinantapat sa pamilya/asawa ay nagpapahiwatig na ang kabuluhan ng babae sa lipunan ay nasusukat sa uri ng paglilingkod sa isa sa pundamental na institusyon ng estado, ang pamilya.

Ang susunod na tagubilin ay kabaligtaran ng kabuluhang ginagampanan ng mga babaeng binanggit sa itaas. Ang usapin ng kabuluhan ni Claret ay matatagpuan sa kung mayroon siyang ginagawa sa lahat ng oras. Literal na paggalaw lamang ito at hindi makabuluhang pagkilos. Ayon sa ikalabindalawang tagubilin, "Cun di mo paraanin ang oras sa ualang gaua cun di bagcus lagui cang may ginagaua, ay di ca macapag-iisip nang anomang mahalay, sapagca,t, icaoy ay malilibang sa iyong ginagaua" (26).

Awtomatiko ang pag-iisip ng anumang mahalay sa mga oras na walang ginagawa. Ito ang kabatirang inilalahad ng tagubiling ito, na malulunod sa kasalanan ang taong walang ginagawa dahil “maaaring” nag-iisip siya ng mahahalay. Samantalang kung ang pagbasa ay pag-iwas sa kahalayan dahil ito ay isang gawain, mangyaring mag-ingat pa rin sapagkat ayon sa ikalabintatlong tagubilin, “Ang dapat basahin ay manġa librong natutungcol sa icagagaling nang caouloua...at sa anomaġ oras at panahon ay casalanan sa Dios, sapagca,t, sa pagbasa nang manġa auit ay ualang natututuhan cundi pauang cahalayan” (28). Ang pangangayupapa ng kaayusang pangmoral ng isang lipunan, gaya ng binabanggit ni lleto (1979) hinggil sa kasaysayan ng Kristiyanismo sa Pilipinas, ay lunduyan ng materyal na kondisyong hinubog alinsunod sa kaluguran ng mananakop.

Umuugnay ang ikalabing-apat na tagubilin sa dalawang nauna dahil nakasaad ditong dapat umilag ang mga dalaga sa masasamang kasama at kaibigan sapagkat “dito nga nagbubuhat ang di mabilang na casalanan” (30). Babala ng mananalaysay na umiwas sa mga babaeng matanda, matabil, at palabunganga. At kung makikipag-usap sa mġa lalaki ay sa pinakamabilis na paraan lamang. Para sa mananalaysay, ang pag-iingat na ito ng dalaga ay mahalaga upang malayo siya sa kampon ng demonyo at silo ni Satanas.

Kung tutunghayan ang paglalatatag ng mga tagubilin, ito ay pawang nasa anyo ng pananakot. Sinisindak ng mga halimbawa ang hinahandugan ng teksto (ang mga dalaga) habang iginigiit ang kapangyarihan ng ‘tunay’ na nakababatid sa kawastuhan, kalinisan, karunungan, at kabutihan. Ang paglalatatag ng tagubilin ay inaangkupan ng mga rasyonalisasyong mahihwatigang sumusuporta sa ideolohiya ng Gitnang Kapanahunan (Middle Ages). Ayon kay Mojares (2002), “ang mga aklat ng kabutihang asal na nilimbag sa Kanluran at pinamudmod sa mga kolonya nito sa huling bahagi ng siglo 19 ay naglalayon ng unibersalisasyon ng sibilisasyon” (189). Dito nagiging mabisa ang binabanggit ni Bourdieu na ang akto ng paglalatatag ng institusyon ay akto rin ng panlipunang hiwaga na lumilikha ng kaibahan (120). Inilatag ng *Tagubilin* ang tinig ng mananalaysay bilang kinatawan ng isang aparato ng pananakop. Upang sumidhi naman ang paglalangkap ng katotohanan ay sinu(su)ndan ito ng mga resulta sakaling hindi tumugon ang dalaga sa mga tagubiling ito. Kung ibubuod ang mga tagubilin o *Avisos*, makalilikha ng hanay ng mga preskripsyon mula sa simbolikong tinig ng mananalaysay hinggil sa dalagang hinulma sa pananaw ng prayle:

- Ang pagkukumpisal ay sa sariling kapakinabangan. Kung hindi mangungumpisal, walang halaga ang dasal ng dalaga;

- Ang pagninilay ay hindi maaaring takasan. Kung hindi makapupunta sa simbahan ay maaari itong gawin sa loob ng silid at isabay sa iba pang gawain;
- Ang pagbabasa ng mga libro ng kabanalan ay magagawa kahit kalahating oras kada araw kaya hindi ito puwedeng iwasan o takasan;
- Pagtitiis ang siyang magdadala sa langit sa isang dalaga;
- Ang ipinapakiramdam ng katawan ay dapat pigilin upang hindi matawag na talipandas. Higit na ligtas ang dalagang lagi sa bahay;
- Ang mahinhing babae ang tanging isinasaalang-alang ng mga lalaki kaya huwag maging pangahas. Ang kapangahasan ay nagmumula sa babae;
- Ang babaeng sumasama sa umpukan ng mga lalaki ang siyang nagagahasa;
- Ang pagsisiksikan ng mga manonood na babae at lalaki habang nanonood ng komedya ay mahalay dahil hindi maiiwasan ang pagsisiksikan dito;
- Mapalad ang babaeng hindi masayaw dahil wala ito sa turo ni Hesukristo. Sa sayawan makikita ang mga kawal ni Lucifer dahil nagkakatapit ang katawan ng babae at lalaki.
- Maaaring pumili ng estado ang isang dalaga, kung pagiging dalaga o pagkakaroon ng asawa, ngunit mas minamahal ni Hesus at ni Maria ang mga dalaga dahil mamamalagi sa kanila ang kalinisan;
- Ang babaeng umiiwas sa *ociosidad* o kawalang-gawa ay mabuting Kristiyano dahil wala siyang pinalilipas na oras at nagbabasa siya ng mga mabubuting libro sa mga sandaling walang gawa;
- Ang pagbabasa ng awit at korido tuwing Linggo at pista ay gawang masama. Ang Linggo ay araw ng pangilin kaya dapat maglingkod sa Diyos sa pamamagitan ng pagbabasa ng mga librong ikagagaling ng kaluluwa lamang;

- Ang mga babaeng matabil at palabunganga ay mangmang at kampon ng demonyo dahil ang tanging gusto nila ay ipakitang marunong sila at may totoong kagalingan. Mas mainam ang tahimik at hindi palakibo;
- Ang pakikipagkaibigan ay iwasan lalo sa lalaki, kamag-anak man o hindi, dahil nagdudulot ito ng kapahamakan. Makipag-usap lamang kung may totoong kailangan at dapat ay mabilisan;
- Pangahas ang babaeng labis ang gayak dahil hindi labis ang kagayakan ni Maria; Gayundin, ang tanging iniibig ni Hesus ay ang dukha;
- Sayang lamang ang pagsisimba ng babaeng may mahalay at labis na pananamit dahil ang pagdadamit ng gayon ay parang pupunta sa teatro o sa sayawan; at
- Ang babaeng pala-anito at hindi kumikilala kay Hesus ay tinutulungan ng hunghang na demonyo; makasalanan din ang sinumang maniniwala sa gayong babae.

Kung susuriin, ang pagbabansag at/o pagtatáya ay maaaring hindi upang magsilbing babala na walang dalagang mauwi sa pagiging talipandas. Ang balangkas ay naghahain ng baligtad na pangyayari. Sa masusing pagsipat, matutunghayang sa pagitan ng mga hanay na ito’y umiiral na ang mga materyal na katotohanan hinggil sa sumusunod na dalaga—hindi palakumpisal, hindi palanilay, hindi palasimba, hindi palabasa ng mga libro ng kabanalan kundi awit at korido, hindi mapagtiis, hindi mahinhin, sumasama sa umpukan at nakikipagkaibigan sa mga lalaki, nanonood ng komedya, nakikipagsayawan, mahilig sa *ociosidad*, matabil at mabunganga, labis gumayak, at palaanito. Hindi malayong ang uri ng babaeng inilalatag dito ay replektibo sa dominanteng kultura sa kaniyang panahon at lipunan. Alalahaning anim na beses nang muling nalimbag ang aklat ni Claret. Walang dudang ang ideolohiya mula sa Espanya ay pilit pa ring isinasalin at itinatakda sa mga kolonya nito (sa pamamagitan ng *Tagobilin*) sa kabila ng mga kasalukuyan nang pagbalikwas dito ng kababaihang Filipino.

Katapat ng mga pagtatáya sa itaas ang mga preskripsiyon ni Claret na nasa anyo ng “katungkulan.” Narito ang siyam na gabay ng mga dalaga tungo sa pagkakamit ng sakdal-linis na imahen:

Ang mañga tañging catungculan nang mañga dalaga:

1. Ang nauna,i, magtaglay nang lubos na cahinhinan sa anomang gagauin.
2. Ang icalaua,i, magpacaingat na totoo sa mañga pagsasalita, nang houag baga malihis sa totoong cabaitan.
3. Ang icatlo,i, houag magnasang tuminñin o matingnan caya.
4. Ang icapat ay houag magpacalabis, at houag magpacarinñal sa pananamit.
5. Ang icalima,i, houag macipag-usap na palihim sa manñga lalaqui.
6. Ang icanim, ay pandirihan niya,t, calupitang masaquit, at pangilagangñpilit ang manñga pagliligauan, ang manñga sayauan, ang manga teatro, at iba,t, iba pang ganito.
7. Ang icapito,i, pacamahalin niya ang manñga pagsasanay sa dilang cabanalan.
8. Ang icualo,i, houag paraanin sa ualang gaua ang cahit sasangdaling oras.
9. Ang icasiam at catapusa,i, magpacasaquit sa catauan na ayon sa cabaitan, at ayon sa pahintulot nang banal na Confesor.

Tila ang mga ito ang lalong nagpapatibay sa alingawngaw ng panitikan sa siglo 19. Ang mga tekstong ito ang nagsi(si)lbing kultural na repositoryo ng mga diskurso ng kapangyarihan hinggil sa delegasyon at limitasyon ng kababaihan sa lipunan. Ang mga ito rin ang nagsilbing salik ng dekulaturasyon hinggil sa paghahayag, pagkilala, at pagpapalaya sa katawang Filipino.

ANG PAGTUTOL SA PANGINGIBABAW

Sentral na layunin ang dekulaturasyon sa proyektong pambansa ng kolonyal na awtoridad. Prominente ito sa mga panitikang namayani sa ikalawang hati ng siglo 19 at dinala sa iba-ibang bahagi ng kapuluang napasailalim ng mga Kastila. Naitala

ang mga pagsasalin ng mga prayle sa mga akdang ito sa wikang Tagalog, Kapampangan, Pangasinan, Ilokano, Bikol, Sebwano, Leyte-Samaron, at Hiligaynon.

Mahihiwatigan sa pamagat na ang salitang “tagubilin” mismo ang tumutukoy sa imahen ng babaeng “dapat” gabayan. Ang mga alituntunin na kaniyang marapat sundin ang siyang huhubog sa kaniyang pagkatao at siya ring maghahanda sa kaniyang paglilingkod sa lipunan. Ang mga tagubiling ito ang magsisilbing parametro kung paano siya dapat tanggapin ng lipunan mula sa “tapat” na alituntuning nagmumula sa makapangyarihan. Ang magpapatotoo nito ay ang kapangyarihang “mala-ideolohiko” ng nagsasalaysay sa loob ng simbolikong institusyon gaya ng simbahan. Sa tala ni lleto, may espesyal na paggawad ang mga prayle sa kanilang posisyon sa lipunang Filipino:

The priest who occupied the center was in a privileged position vis-à-vis the source of all power and authority. Not only were Catholic priests were believed to have access to supernatural powers; only they could read the Latin inscriptions which could activate the powers of amulets (lleto 80).

May espesipidad sa diskurso ng kapangyarihan ang tagapagsalita sa teksto. Malay siya sa kaniyang kausap na hindi nagmumula sa parehong antas ng kapangyarihan. Ang gayong pagpapairal at pagpapatanggap o pagtanggap (rekognisyon) ng kapangyarihan ang siyang nagtataglay ng materyal at espesipikong epekto. Ang mga tagubilin ay tila liturhiya sa balbal na pagwiwika. Sa pagsusuma ni Bourdieu:

The power of of words is nothing other than the delegated power of the spokesperson, and his speech – that is, the substance of his discourse and inseparably, his way of speaking – is more than a testimony, and one among others, of the guarantee of delegation which is vested on him (Bourdieu 107).

Isahan lang ang daloy ng komunikasyon sa buong teksto. Ang mananalaysay lamang ang nanatiling nagsasalita mula umpisa hanggang dulo. Makikita ritong mariin ang imposisyon ng paglalata ng kapangyarihan dahil una, tila ginagawang pasibo ang tagapakinig o tagabasa, at ikalawa, pinagmumukhang mangmang, ignorante, at estupido ang pinatutunguhan ng 17 tagubilin dahil mahihiwatigan ang himig ng pang-uuyam sa bawat halimbawang inilalatag. Ngunit, ang simbolikong paglikha ng kapangyarihan mula sa pagsasakaspangan sa kababaihan ay hindi pawang pagpapahina sa hanay nito. Sa katunayan, hindi namalayan ng banal na tagapagsalita na sa kaniyang huling dalawang tagubilin ay naging matingkad ang talakay niya hinggil sa pagsuway sa

mga tagubilin ito. Ang ikalabinlima at ikalabing-anim na tagubilin ay halos magkahawig dahil ito ay patungkol sa wastong pananamit at paggayak sa katawan. May ilang halimbawang pangyayari na inilatag ang mananalaysay upang suhayan ang katuturan ng dalawang tagubilin. Ito ang sumusunod:

1. Ang mayamang si Salomon ay napilitang magpabuwis sa kaniyang mga nasasakupan dahil sa labis na kagayakan ng mga babae sa kaniyang palasyo;
2. Ayon kina Metafraste at Nicefore, kailangang gawing modelo si Mariang Santisima na ang tanging pag-aari lamang ay dalawang tunika at isang manto kahit na siya ay tunay na nagmula sa mataas na lahi ni Haring David; kaya ano kaya ang masasabi ng mga babaeng kung magdamit ay parang komedyante?;
3. Tinawag ni Jelsominio na kampon ng demonyo at bandilang ipinagwawagi ang mga babaeng mahalay ang gayak;
4. Para kay Tertuliano, isang patalim ang mga babaeng tagapagturo ng kahalayan;
5. Para kay San Juan Crisostomo, pamukaw sa kalibugan ang mga babaeng mahahalay ang gayak;
6. Winika naman ni Padre Diego Laínez na hindi mabibilang ang mga santos Padres at Doctores na pumupulà sa mga babaeng mahahalay ang kagayakan;
7. Winika din ni San Vicente Ferrer na ang mga babaeng maawain sa dukha, palaging malinis, at gumagawa ng iba't ibang kabanalan ay masama pa rin sa impiyerno dahil sa kaniyang labis na gayak;
8. Ayon daw sa aklat na *Scala Coeli*, may isang babaeng nananalangin sa Diyos kung ano ba ang talaga ang kaniyang ikinagagalit nang biglang bumukas ang impiyerno at nakita niya ang isang babaeng pinarurusahan ng demonyo dahil sa labis na paggayak noon;

9. Isang lalaking nagngangalang Enrique Gram ang nananalangin para sa kaluluwa ng kaniyang ina nang bigla itong magpakita sa kaniya, nakasakay sa nag-aalab na serpiyente at binabalot ng apoy. May nagpaparusang mga daga at ahas sa kaniyang mukha at katawan. Ang lahat ng ito raw ay kaparusahan nang siya ay magdamit nang labis noong nabubuhay pa;
10. Sa kuwento naman ni Padre Mario ay may isang dalagang nakaharap sa salamin. Marikit ang kaniyang gayak. Sinipulan siya ng demonyo, sinunggaban, at pinisil nang katakot-takot ang katawan saka siya nabuwal at nahimatay;
11. Ayon din sa kuwento ni Siniscalqui, may isang babaeng mapagmarikit sa damit na nagsasalamin at nakita ang katawan ni Hesus na tila *Ecce homo*, duguan at sugatan;
12. Ayon naman kay Padre Manuel, madaling namamatay ang mga babaeng nagdadamit nang eskandaloso;
13. Sa kuwento ng buhay naman ni Santa Catalina, namatay ang kaniyang hipag sa panganganak bilang parusa sa kaniya ng Diyos dahil dinamitan niya noon nang labis si Santa Catalina;
14. Sa salaysay naman ni San Jeronimo, sinabi niyang may anghel na kumausap kay Pretextata at sinabing matutuyo ang kaniyang kamay dahil sa labis na pag-aayos ng buhok ni Santa Eustoquio; at
15. Isang pangyayari naman sa Chipre ang sanhi ng parusa ng Diyos. Dahil hindi nagbago sa mahalay na pananamit ang mga babae ay nilooban sila ng mga Turko at sinunog ang buong siyudad.

Mula rito, bagaman wika ng paninindak at pagpaparusa ang pinangingibabaw, umaangat ang wika ng pagtutol. Bumabalikwas ang mga babae sa limitadong espasyong nagkakanlong ng samot-saring kaparusahan sa hindi wastong gawi at pagkilos na hindi nakapaloob sa pamantayan ng nagsasalaysay. Sentral na usapin sa pangyayari ang labis o mahalay na paggayak at pagdadamit komedyante ng babae. Ipinantatapat ito sa masasama sa impiyerno sapagkat kung susuriing mabuti ay isa itong penomenong pinagrebeldahan ng kababaihan. Makabuluhan ang 15 tumaliwas sa sistemang pinaiiral dahil nangangahulugan ito ng diwang mapagpalaya mula sa patong-patong na tagubilin. Sa ganitong gana, namamalayan ang operasyon ng

pagkakaroon o pagtatakda ng identidad sa bumabalikwas sa pamamagitan ng pagsipat sa pilosopiya ng akto. Madadalumat na halos lahat ng binanggit na pagdurusa at pasakit na tinamasa ng mga babaeng labis kung gumayak ay bahagi ng pagbabalangkas sa manipulasyon sa pag-iisip ng mga kadalagahan. Walang materyal na batayang nag-uugnay sa paggagayak at pananamit nang labis sa kasawian ng siyudad, pagkasunog ng kaharian, pagkamatay nang maaga, pagkatuyo ng palad, at pagkasunog ng kaluluwa sa impiyerno ngunit nagsasalaysay ito ng sa diwa ng pagkakaisa ng mga dalagang bumabalikwas. Sa konteksto ng Pilipinas, paano dapat basahin ang kapangahasang ito ng mga babae? Ayon kay Mojares:

It is interesting to note in this respect how, in the litany of proscribed gestures and movements, these manuals avail of a highly developed native vocabulary for body motions that, outside their author's intentions, reveals a rich 'body dialect,' a surplus of physical expressiveness in the local culture (77).

Ang domeyn ng katawan ay maituturing na pundamental na elemento sa kritikal na diskursong pangkasarian. Ang mga nabanggit na kaparusahang iginawad sa mga babae at bayan dahil lantaran o labis ang pagpapatanaw nito sa kaniyang "kaluluwa" ay manipstasyon ng obsesyon ng mga prayle sa paghulma ng kolonisadong katawan. Ang prominenteng pagsuway sa mga alituntunin ay pagpapakita ng bagong kaayusang panlipunan. May siwang na ang espasyong ginagalawan ng mga dalaga at hindi na sentralisado sa direksiyon ng mga gobernadorsilyo, alferes, at prayle. Ang pag-angat ng bilang ng mga akdang Medyibal-Kristiyano sa simula hanggang sa huling bahagi ng siglo 19 ay naglalahad ng ligalig sa aspektong sosyo-politikal ng bansa.

By the late 19th century, this was an imaginary world that could no longer be sustained. While advances in evangelization had created large communities permeated by Catholic norms of being, various changes had opened up these communities to diverse social and cultural impulses. A watershed in Philippine history, the nineteenth century saw a radical expansion in population, the rise of commodity production for the world market, labor migrations, new social formations (landless peasants, urban workers, a large Chinese immigrant population), and increased social and economic differentiation. Estimated at 1.6 million in 1800, the Philippine population rose to 5.6 million in 1876 and just under 8 million by 1898. Manila's population nearly quadrupled between 1814 and 1896, rising from 93,000 to 340,000. The expansion of port cities like Manila, Iloilo, and Cebu created communities that were ethnically diverse, cosmopolitan, and secular (Mojares 185-186).

Ang sistematikong pagpapakilala sa wika ng pagbabawal, wika ng katawan, at wika ng kahalayan, ay tindig ng awtoridad hinggil sa politika ng paglilingkod. Ang mga inilatag na tagubilin ay walang dudang makapagsisilbi lamang sa interes ng nagsasalita at hindi sa pinagtatakdan. Ang paglalata ng mga tagubilin sa paghahayag ng katawan at karanasan ng kababaihan at pagsikil sa ekspresyon ay ginawang kategorikong modelo ng kolonyal/Kristiyanong identidad samantalang ang mga konsekuwensiya o resultang pangyayari ay pag-aangat naman sa bumababang bisa at implikasyon ng gayong katurulan.

KONGKLUSYON

Ang produksiyong pampanitikan sa ikalawang hati ng ika-19 na siglo—na nagpakilala sa mga bagong anyo gaya ng mga *manual de urbanidad*, manwal sa kabutihang-asal, patnubay sa kabataan, at tagubilin sa kababaihan—ang ilan sa mga kongkretong patunay kung paanong lubusang natabunan ng tradisyong Medyibal-Kristiyano ang ating tradisyong pampanitikan. Ginamit ang pagtatakip ng katawan at pagsikil sa paghahayag ng katawan bilang sentral na salik sa dekulturasyon ng kababaihang Filipino.

Ang produksiyong pangkalinangang ginawa ni Antonio Maria Claret ay sumentro sa pambabansot sa kababaihan. Pinagana niya ang magkahalong konstitusyon ng simbahan at kapangyarihang kolonyal upang magsilang ng isang partikular na katiyakan—maaaring lumikha ng moral na kaayusang panlipunan habang nabubuo ang kapangyarihang pangkasarian. Ang monologo ay pagpapahiwatig na maaaring gawing reaksiyonaryo ang tagabasa (lalo ang mga dalaga) pero hindi ito napanatili sa dulong bahagi. Ideolohikong sabihin na ang hindi malay na pagsasalansan ng may-akda sa labinlimang tagpo ng pagbali sa mga tagubilin ay ang katotohanang umi(i)ral. May namamayaning kostumbrismo at konserbatismo at may sumasagkang praktika ng pagtutol mula sa naihanay na labimpitong pangyayari o patunay sa hindi lubusang pagpapaloob at pagpapailalim ng kababaihan sa uri ng kontrol na pinoproyekto ng mga prayle. Binabali ng kababaihan ang mga tagubilin dahil sa labis-labis na parusa mula rito at hadlang sa nagbabagong karanasang panlipunan.

Ang mga katungkulan at tagubiling tampok sa pananaliksik na ito ang lalong higit na nagpapatingkad sa agwat ng awtoridad na ipinamalas ng kolonyal na kaayusan, kapayapaan, at kamalayan sa lipunang Filipino. Sinuri kung kanino at/o paano nagmumula ang estetika ng pagtukoy at pagbabantay sa katotohanang higit na naisentro sa talaban ng kolonyal na awtoridad at kababaihan. Kung sa bawat

pagtanggap ay may kapangyarihang ipinakikilala (kung hindi man iginigiit), mainam ding suriin ang paniniwala sa likod ng pagsunod dito o ang pagpapagana ng kapangyarihan sa kaayusang panlipunan.

Sa mga tagubiling ito lumilitaw ang kontradiksiyon gayundin ang simbolikong kapangyarihang nagmumula sa mananalaysay at mambabasa. Nilikha ang mga tagubilin upang iligtas o ilayo sa kasalanan at katampalasan ang mga dalaga ngunit ang mismong katawang tinatagubilinan ang pumiling balikwasin ang mga ito. Ang propagasyon ng paniniwala sa mga pastoral na tekstong gaya ng kay Claret ay naging operatibo upang pasinungalingan ang banta ng nagbabagong sosyo-politikal na kaayusan sa ikalawang hati ng siglo 19.

MGA TALA

¹ Renato Constantino. *The Philippines: A Past Revisited*. 1975. 75.

² Sa tala ni Policarpo Hernandez (1998), mga Agustino ang unang ordeng panrelihiyong dumating sa Pilipinas at ang unang naglapat ng salitang *Dios* sa ating bokabularyo at panitikan. Kasama sila ng puwersa ng Adelantadong Miguel López de Legazpi na dumaong sa Cebu taong 1565. Ayon kay Constantino (1975, 68) sinubukan ng mga Agustinong pigilan ang pagsunod ng iba pang orden gaya ng mga Pransiskano, Heswita, Dominiko, at Rekoletos upang hindi sila maging sagka sa kanilang (mga) misyon sa bansa ngunit hindi rin sila napigilan. Bagaman nadeestino sa iba-ibang teritoryo sa kapuluan, hindi naiwasan ang tunggalian sa pagitan ng mga orden dahil sa sigalot sa mga usapin ng pag-aari. Hindi lamang nahirati ang misyon ng mga Agustino sa kumbersyon ng mga Pilipino sa Kristiyanismo kundi maging sa iba pang larang. Sa librong *The Agustinians in the Philippines* (1998) naging matinkad at malawak din ang mga kontribusyon ng mga Agustino sa industriya ng palimbagan, pilolohiya, panulaan, kasaysayan, at agham mula siglo 16 hanggang siglo 19.

³ Pigura Bilang 1 mula sa <http://gloria.tv/media/2L4unAPxJhD>.

⁴ Hindi nagtataglay ng pangalan ng tagasalin ang orihinal na manuskrito ng *Avisos saludables a las doncellas* sa wikang Tagalog maliban sa pagbanggit sa pabalat na isang padre din sa orden ni San Agustin ang nagsalin nito.

⁵ Ito ay nasa karapatang-ari na ng Pequeña imprenta del Asilo de Huérfanos, Guadalupe.

⁶ Binabanggit ito sa “The Myth of the Ideal Woman” ni Rosario C. Lucero. 2007. 56.

⁷ Ang laragway ay katumbas ng “larawan” sa wikang Hiligaynon.

MGA SANGGUNIAN

- Alip, Eufronio. *The Barangay through the ages: A study of the oldest Philippine political institution*. Manila: Alip Publishings. 1975. Limbag.
- Bourdieu, Pierre. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity P. 1991. Limbag.
- Camagay, Ma. Luisa. *Working Women of Manila in the 19th Century*. University Center for Women's Studies. Quezon City: U of the Philippines P. 1995. Limbag.
- Claret, Antonio Maria y Clara. *Man!-a Tagobilin sa man!-a Dalaga*. Guadalupe: Asilo de Huerfanos. 1889. Limbag.
- . *Avisos saludables a las doncellas*. Imprenta de los Herederos de la calle Cotoners sa Barcelona. 1849. Limbag.
- Constantino, Renato. *The Philippines: A Past Revisited*. Quezon City: Self-published. 1975. Limbag.
- De Totanes, Sebastian. *Manual Tagalog para Auxilio de los Religiosos de esta Santa Provincia de San gregorio Magno de Descalzos de N.S.P. Francisco de Filipinas*. Binondo. 1865. Limbag.
- Dewey, John. "Art as Experience." *Nasa Art and its Significance: An Anthology of Aesthetic Theory*. New York: State U of New York P. 1994. 205-220. Limbag.
- Foucault, Michel. *The History of Sexuality*. Isinalin mula sa Pranses ni Robert Hurley. London: Penguin Books. 1978. Limbag.
- Ileto, Reynaldo C. *Filipinos and Their Revolution: Event, discourse, and historiography*. Quezon City: Ateneo de Manila UP. 1998. Limbag.
- . *Pasyon and Revolution*. Quezon City: Ateneo de Manila UP. 1979. Limbag.
- Lucero, Rosario Cruz. "The Myth of the Ideal Woman in *Babai nga huaran*." *Nasa Ang Bayan sa Labas ng Maynila / The Nation Beyond Manila*. Quezon City: Ateneo de Manila UP. 2007. 41-60. Limbag.
- Mananzan, Mary John. *The Filipino Women: Before and After the Spanish Conquest of the Philippines*. Manila: Institute of Women's Studies, St. Scholastica's College. 2003. Limbag.
- Mendoza-Guazon, Maria Paz. *The Development and Progress of the Filipino Women*. Manila: Bureau of Printing. 1928. Limbag.
- Mojares, Resil B. "Catechisms of the body." *Nasa Waiting for Mariang Makiling: Essays in Philippine Cultural History*. Quezon City: Ateneo de Manila UP. 2002. 171-197. Limbag.
- Rivera, Olga. "Juan Luis Vives y Erasmo de Rotterdam: La formación moral y doméstica en la retórica de la crianza de las hija." *Nasa Cincinnati Romance Review* 32 (Fall 2011): 70-85. Limbag.

- Quindoza-Santiago, Lilia. *Sa Ngalan ng Ina: 100 Taon ng Tulang Feminista sa Pilipinas*. Quezon City: U of the Philippines P. 1998. Limbag.
- Ross, Stephen David. *Art and its Significance: An Anthology of Aesthetic Theory*. New York: State U of New York P. 1994. Limbag.
- Santos, Aida F. "Do Women Really Hold up Half the Sky?: Notes on the Women's Movement in the Philippines." Nasa *Gender, Culture & Society: Selected Readings in Women's Studies in the Philippines*. Carolyn Sobritchea, ed. Seoul, South Korea: Asian Center for Women's Studies. 2004. Limbag.
- Sison, Jose Maria. *Krisis at Rebolusyong Pilipino*. Manila: Amado V. Hernandez Resource Center, Inc. at College Editors Guild of the Philippines. 1998. Limbag.
- Torres, Amaryllis T. et al. *The Filipino Woman in Focus*. Quezon City: UP Office of Research Coordination and U of the Philippines P. 1995. Limbag.
- Tatel, Mary Jane R. "Sulyap ni Maria Clara, Titig ni Salome: Dalawang Mukha ng Salaysay ng Kababaihan sa Litograpiya ng Dantaon 19 sa Pilipinas." Nasa *Daluyan: Journal ng Wikang Filipino*, XIV. 2 (2007). Quezon City: UP Diliman Sentro ng Wikang Filipino. Limbag.
- Wright, Ma. Teresa H. "Social Order and the Woman's Place in Ten 19th Century Books of Conduct. Tesis, Ateneo de Manila University. 1984. Di-limbag.

Pauline Mari Hernando <paulinehernando@gmail.com> is an Assistant Professor at the Department of Filipino and Philippine Literature, College of Arts and Letters, University of the Philippines Diliman. She is currently finishing her doctoral degree in Philippine literature in the same university. Her recent works were published in *Asian Studies: Critical Perspectives in Asia*, *Philippine Humanities Review*, *Malay Research Journal* and *Likhaan Journal of Contemporary Philippine Literature*. Her researches focus on women's literary movement and history, politics of language, and cultural studies. She is an active member of ALL UP Academic Employees Union (AUPAEU) and Congress of Teachers and Educators for Nationalism and Democracy (CONTEND).